

2. Бодрийяр Ж. Символический обмен и смерть / Жан Бодрийяр; [пер. с франц. и вступ. статья С. Н. Зенкина]. – М.: Добросвет, 2000. – 387 с.
3. Деррида Ж. Письмо и различие / Жак Деррида; [пер. с франц. А. Гараджи, В. Лапицкого, С. Фокина]. – СПб.: Академ. проект, 2000. – 432 с.
4. Лотман Ю.М. Беседы о русской культуре. Быт и традиции русского дворянства (XVIII-начало XIX века) / Ю.М. Лотман– Спб.: Искусство-СПб, 2002. – 496 с.
5. Лютий Т.В. Українське ніцшеанство / Т.В. Лютий // Наукові записки НаУКМА. – 2011. – Т. 115: Філософія та релігієзнавство. – С. 60-66.
1. Малахов В. Эта непреходящая классика [Электронный ресурс] / В. Малахов // Иностранная литература. – 1998. – №12. – Режим доступа к журналу: <http://magazine.ru/inostran/1998/12/sredi03.html>
2. Мінаков М. «Проект перекладів» і український академізм / М. Мінаков // Український гуманітарний огляд. Проблеми. – 2000. – № 12. – С. 107-116.
3. Ознобкіна Е. Мартин Хайдеггер. Прологомени к истории понятия времени / Елена Ознобкіна // Новый мир. – 1999. – № 11. – С. 284-285.
4. Рорти Р. Философия и зеркало природы //Ричард Рорти; [пер. с англ.; научн. ред. В. В. Целищев]. – Новосибирск: Изд-во Новосиб ун-та, 1997. – 297 с.
5. Семенов В. Философия как литература. Об изменении формата философского дискурса / В. Семенов; [Электронный ресурс] // Credo New. – 2011. – №4. – Режим доступа к статье: intelgos.ru/readroom/credo_new/credo-new-2011-4/12036
6. Хайдеггер М. Бытие и время = Sein und Zeit / Мартин Хайдеггер; [пер. с нем. и примеч. В. В. Библихина]. – Харьков: Фолио, 2003. – 509 с.

УДК 81'255, 4: 821.111

*Дубенко О.Ю.
(Київ, Україна)*

АБЕРАЦІЇ В ТЕКСТІ ПЕРЕКЛАДУ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ (на матеріалі українських перекладів англо-американської поезії)

Статтю присвячено тим перекладацьким відхиленням від першотвору, які зумовлюються етнокультурними та естетичними особливостями світосприйняття перекладача.

Ключові слова: *перекладацька аберація, концептуальний прототип, образно-поетичний прототип.*

В статтє рассматриваются те переводческие отклонения от оригинала, которые обусловлены этнокультурными и эстетическими особенностями мировосприятия переводчика.

Ключевые слова: *переводческая аберация, концептуальный прототип, образно-поэтический прототип.*

© Дубенко О.Ю., 2013

The article deals with those deviations from the source text which take place in poetic translation as a consequence of ethnic cultural and aesthetic peculiarities in the translator's world view.

Key words: *translator's aberration, conceptual prototype, poetic prototype.*

Перекладацькі аберації або відхилення від першотвору, які трапляються у тексті перекладу, зумовлюються цілим рядом причин, які, зокрема, полягають не лише у відмінностях систем вихідної і цільової мов, але й у тих особливостях перекладацької інтерпретації, що є наслідком менталітетних розбіжностей між тими етнокультурними спільнотами, до яких належать автор твору та його перекладач. Саме такі перекладацькі відхилення, в яких «відлунюють етнокультурні, естетичні, психологічні первні» [1:213], становлять неабиякий інтерес для розуміння особливостей лінгвопоетики перекладного твору.

В статті проаналізовано перекладацькі аберації, що трапляються в українських перекладах англо-американської поезії при відтворенні алегоричних персоніфікацій, тобто тих персоніфікованих образів, що наділено конотаціями чоловічого або жіночого роду. Усі досліджені випадки можна звести до двох основних рубрик – такі, що пов'язані з впливом 1) концептуальних та 2) образно-поетичних прототипів на стратегії, що обирає перекладач при відтворенні образів вихідного тексту.

Інерція концептуального прототипу призводить до нівелювання чоловічого образу в тексті перекладу або «пом'якшенню» його рис.

1. Нівелювання чоловічого образу спостерігається при перекладацькому відтворенні фрагменту поезії Роберта Фроста «Stopping by Woods on a Snowy Evening». Присутність владного господаря лісів, що підкреслена в оригінальному тексті повторенням займенників «whose», «his», «he», передається у перекладі побіжно, як другорядний фактор:

*Whose woods these are I think I know,
His house is in the village though,
He will not see me stopping here,
To watch his woods fill up with snow. [2]*
*Весь ліс засипав білий сніг:
Хазяїн, мабуть, жеде доріг.
Тож зупинися, коню мій
Поглянь, як сніг ліси обвив.
(Переклад В.Бойченка) [3]*

Наявність такого перекладацького відхилення легко пояснюється розбіжностями у концептуалізації маскулітності в англо-американській та українській культурах. Внаслідок цієї узвичаєності різних гендерних стереотипів паралель «маскулітність = владність, домінантність» є аксіоматичною для англосмовної культури, але ні у якому разі не належить до прототипу цих концептуальних кореляцій в українській культурній традиції.

2. «Пом'якшення» рис чоловічого образу, прикладом чого може слугувати уривок з українського перекладу поеми Едгара По «Тамерлан», виконаного Анатолієм Онишком. У першотворі, що за формою являє собою сповідь на смертному одрі відомого

середньоазіатського державного діяча і полководця XIV століття Тамерлана, є рядки про юнацькі роки майбутнього еміра, коли душою Тамерлана володіли не лише звичайні для цього віку пристрасті, але й почуття закоханості. Налаштованність на останнє, яка жила в «залізному» серці видатного полководця здобуває в оригіналі ім'я жіночої слабкості, яке внаслідок різної концептуалізації фемінінності у вихідній та цільовій лінгвокультурах замінено в перекладі більш суголосним українській культурі уявленням:

*My passions, from the hapless hour,
Usurp'd a tyranny which men
ave deem'd, since I have reach'd no power;
My inner nature – be it so:
But, father, there liv'd one who, then,
hen – in my boyhood – when their fire
Burn'd with a still intenser glow
(For passion must, with youth, expire)
E'en then who knew this iron heart
In woman's **weakness** had a part.*

*Відтоді грізним, неблаганним
Йї жорстоким владарем я став.
Усі вважали, що тираном
Я й народився – що ж, нехай!
Та дехто в ті роки вже знав,
Тоді, коли юнацьким жаром
(Бо з віком і гориний край)
Душа наплася недаром:
В залізнім серці серед зла
Жіноча **лагідність** жила. [4]*

Безумовно, обраний Анатолієм Онишком варіант не узгоджується з канонами англійської традиції, згідно з яким позитивну оцінку здобуває раціональність, що пов'язується з чоловічим началом, в той час як жіноча чуттєвість належить до явищ негативного ґатунку. Але ще більш суттєвим слід визнати те, що перекладацьке рішення перебуває у явному протиріччі з логікою характеру могутнього Тамерлана, тобто Тимурленга або Тимура-кульгавого, від особи якого ведеється розповідь. Важко уявити, щоб цей грізний тиран, ймовірний нащадок Чингісхана, оцінював своє почуття саме у термінах жіночої лагідності.

Інерція образно-поетичного прототипу знаходить вираження у наступних випадках:

1. Вмотивована міжмовними відмінностями заміна персоніфікованого образу чоловічого роду персоніфікованим образом жіночого роду з подальшим підсиленням жіночих конотацій образу. Цей випадок є також пов'язаним з вкоріненою в українську поетичну традицію «жіночою» матеріалізацією образу природи. Феномен такого послідовного «ожіночування» образу розглянемо на прикладі перекладацької інтерпретації сонету Генрі Лонгфелло «Autumn», наданої Дмитром Павличком. Судячи з корпусу англо-американського поетичного матеріалу, що був опрацьований в межах цього дослідження, можна стверджувати, що в англійській поезії немає такої ж вкоріненої традиції стосовно родового уособлення осені, як, скажімо, у відношенні весни або зими, які отримують в англо-американських поетичних текстах відповідно жіночу та чоловічу персоніфікацію. Тому питання гендерного трактування образу осені в англійській поетичній картині світу залишається відкритим, хоча її персоніфіковані портрети в англійській романтичній поезії XIX століття дають підстави вважати, що осінь розглядається як істота радше чоловічої, ніж жіночої статі (наприклад образ осені у початкових рядках вірша Джона Кітса «To Autumn»: Season of mists and mellow fruitfulness! // Close bosom-friend of the maturing sun; // Conspiring with him how to load and bless // With fruit the vines that round the thatch-eaves run... [5: 96]). Саме осінній холод пов'язується з традиційною для англійської поезії чоловічою матеріалізацією

смерті в поезії американських романтиків: *This body of flame and steel, before the gust // Of Death, or under his autumnal frost // Shall be as any leaf* (Edna St. Vincent Millay) [6: 429]. Сам текст сонету Г. Лонгфелло, написаний у формі звертання до осені, не дозволяє дійти однозначного висновку щодо родового позиціонування головної дійової особи.

*Thou comest, Autumn, heralded by the rain,
With banners, by great gales incessant fanned,
Brighter than brightest silks of Samarcand,
And stately oxen harnessed to thy wain!*

*Thou standest, like imperial Charlemagne,
Upon thy bridge of gold; thy royal hand
Outstretched with benedictions o'er the land,
Blessing the farms through all thy vast domain!*

*Thy shield is the red harvest moon, suspended
So long beneath the heaven's o'er-hanging eaves;
Thy steps are by the farmer's prayers attended;*

*Like flames upon an altar shine the sheaves;
And, following thee, in thy ovation splendid,
Thine almoner, the wind, scatters the golden leaves!*

Адже царственість і величність, що є провідними характеристиками ключового образу в цьому вірші, не мають настільки прямої співвіднесеності з певним родом, щоб слугувати показниками гендерної належності осені. Проте існує достатньо аргументів на користь того, що цей не виражений в експліцитній формі рід є чоловічим. По-перше, з владою в англійській традиції асоціюється саме маскуліність, по-друге, на цю думку наводять згадувані в сонеті атрибути осені (щит, знамена), а також той факт, що вона порівнюється з франкським королем Карлом Великим, чий завоювання в інших країнах призвели до утворення значної за простором імперії, постає в особі тріумфатора, який царстvenoю рукою благословляє своїх підданих.

Зрозуміло, що в українському перекладі внаслідок особливостей української мовної картину світу персоніфікована осінь може набути лише жіночу іпостась. Проте перекладача не задовольняє це запрограмоване перемикання образу в жіночій реєстр і він вирішує підсилити жіночу складову персоніфікації додаванням зайвої, відсутньої в оригіналі художньої деталі «в короні кіс», яка, до речі, перебуває у певній дисгармонії з подальшим «маскулінним» порівнянням:

*На мості злотному, в короні кіс,
Як Шарлеман, стоїш ти величава,
І знаками володарського права
Благословляєш ферми, ниви, ліс. [7]*

2. Вмотивована міжмовними відмінностями заміна персоніфікованого образу чоловічого роду персоніфікованим образом середнього роду з додаванням конотацій, що тяжіють до жіночих характеристик образу. У наступному прикладі, уривку з «Чайльд-Гарольда» Дж.Г.Байрона, рід образу чітко визначено в оригіналі – це могутній, життєдайний He-Sun, який згідно міфопоетичній традиції замальовується поруч з матір'ю-Землею:

*“Adieu, adieu! My native shore
Fades o'er the waters blue;
The Night – winds sigh, the breakers roar,
And shrieks the wild sea-mew.
Yon Sun that sets upon the sea
We follow in his flight;
Farewell awhile to him and thee,
My native Land – Good Night!
A few short hours and He will rise
To give the morrow birth;
And I shall hail the main and skies,
But not my mother earth...*

*Мій рідний берег, прощайвай,
Розтань в блакиті хвиль,
Крізь вітру опівнічний грай
Чайно вже не квиль.
І сонце, що пірнуло в хлань,
Злетить промінням вій
Тож для недовгих розтавань
Добраніч, краю мій!
Перейде цей короткий час
Зродивши інші дні.
Зустріне небо й море нас,
Домівка рідна – ні. [8]*

Неминучість заміни чоловічого роду сонця середнім є в українському перекладі цілком очевидно з огляду на дію об'єктивних законів мови (хіба що перекладач вдасться до перифразів на кшталт «диск сонця» або «лик сонця», які лише частково компенсують втрату родової ознаки оригінального образу). Хоча, як відомо, образ, виражений іменником середнього роду, може набути чоловічих гендерних конотацій за рахунок відповідних характеристик, що містять імплікації сили, мужності і т. п. Проте у перекладі І.Богуславської образ сонця несподівано трактується в термінах краси, чарівних зовнішніх ознак персоніфікованого світила, які традиційно асоціюються з жіночим началом. Така трансформація поетичної семантики оригіналу в перекладі також обумовлена особливостями репрезентації образу сонця в українській поетичній картині світу, яка, на відміну від англomовної поетичної традиції, пов'язує його не лише з чоловічим, але й з жіночим началом.

3. Інерція у слідуванні певному образно-поетичному прототипу проявляється і через порушення валентності поетичного образу, що є властивою для англо-американської поетичної картини світу. Приміром, за англomовною поетичною традицією чоловіче начало кореспондується з образом сонця, в той час як образ жінки знаходить метафоричне або символічне поєднання лише з образом місяця. Натомість метафоричне сполучення «жінка – сонце» є трафаретним для української поетичної картини світу, що й позначилося при відтворенні Анатолієм Онишком такого фрагменту поеми Едгара По «Тамерлан»:

*We grew in age – and love – together –
Roaming the forest, and the wild;
My breast her shield in wintry weather –*

*And, when the friendly sunshine smil'd,
And she would mark the opening skies,
I saw no Heaven – but in her eyes.
Обходячи ліси похмурі,
Росли ми – й почуття росли;
Грудьми від вітру і від бурі
Я заступав її, коли
Блакить сіяла в небесах,
Я сонце зрів в її очах. [4]*

Отже, характер перекладацьких аберацій, що трапляються при відтворенні вихідного тексту, свідчить про інерцію концептуального та образно-поетичного прототипу, яка справляє безпосередній вплив на перекладацьку інтерпретацію першотвору, призводячи до цілої низки досить суттєвих трансформацій поетичної семантики оригінального тексту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пригодій С.М. Фронтирний неоромантизм у літературі США. Різничання; Монографія. / С.М.Пригодій – К.: КНУ імені Тараса Шевченка, видавництво Європейського університету, 2010. – 231 с.
2. Frost, Robert. Complete poems of Robert Frost / Robert Frost. – N.Y. a.o., Holt, Pinehart and Wunston, 1967. – 665 p.
3. Фрост, Роберт. Вірші (Переклад В.Бойченка) / Роберт Фрост // Всесвіт. – К., 1964. – № 7. – С.91-92.
4. По Е.А. Ельдорадо. Поетичні твори / Е.А.По / Упоряд. А.Онишко. – Англ.мовою з паралельним українським перекладом. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. – 304 с. – (Серія “Шедеври світової поезії”).
5. Хрестоматия по английской литературе XIX века. Учеб. пособие для студентов пед. вузов по специальности № 2103 «Иностранные языки» / Н.Я. Дьяконова, Т.А. Амелина. – Д.: «Просвещение», 1978. – 287 с.
6. The Mentor Book of Major American Poets / Edited by O. Williams and E. Honig. – Ontario. New American Library, 1962. – 535 p.
7. Лонгфелло, Генрі. Осінь (переклад Д.Павличка) / Генрі Лонгфелло // Всесвіт. – К., 1983. – № 2. – С.67-73.
8. Байрон, Джордж Гордон. Твори / Переклад Валерії Богуславської / Джордж Гордон Байрон. – К., 2004. – 159 с.

ТВОРЧИСТЬ ЛЕСІ УКРАЇНКИ В ОЦІНКАХ НІМЕЦЬКОМОВНИХ РЕЦЕПТОРІВ: ПИТАННЯ РЕЦЕПЦІЇ

Стаття присвячена дослідженню творчості Лесі Українки в оцінках німецькомовних рецепторів. Розглядається питання «рецепції» в перекладознавстві та виокремлення складових елементів перекладознавчої рецепції. У статті зроблено спробу дати визначення поняттю «рецепція».

Ключові слова: рецепція, інтерпретація, перекладознавство, художній переклад, компаративістика.

Статья посвящена исследованию творчества Лесии Украинки в оценках немецкоязычных рецепторов. Рассматривается вопрос «рецепции» в переводоведении и выделения составляющих элементов переводческой рецепции. В статье сделана попытка дать определение понятию «рецепция».

Ключевые слова: рецепция, интерпретация, переводоведение, художественный перевод, компаративистика.

This article focuses on works by Lesia Ukrainka in appraisal of German receptors. The issue of reception in translation studies and separation of components of translator reception are examined. The article attempts to define the concept of «reception».

Keywords: reception, interpretation, translation studies, literary translation, comparative linguistics.

Постановка наукової проблеми та її значення. Актуальність пропонованого наукового дослідження зумовлюється тим, що, по-перше, німецькомовна Лесіана (переклади творів, критичні праці про її творчість) невідома українському читачеві; по-друге, ще вичерпно не досліджувався перекладацький рівень її інтерпретацій німецькою мовою; по-третє, спеціально не вивчалися особливості рецепції творів поетеси в німецькомовному дискурсі, їх включення в інонаціональний контекст та функціонування.

Мета дослідження: системне простеження рецепції творчості Лесі Українки в німецькомовному світі та виявлення динаміки та особливостей цього процесу. *Предметом* дослідження є літературознавчі праці німецькомовних науковців, у яких простежується рецепція Лесі Українки.

Аналіз джерел дослідження. Як показує огляд літературно-критичних статей та історико-літературних праць з лесезнавства (О. Бабишкін, І. Головаха, М. Драй-Хмара, А. Ішук, А. Каспрук, С. Кирилюк, В. Костюченко, В. Курашова, Л. Міщенко, А. Музичка, Л. Новиченко, С. Шаховський, Я. Поліщук, В. Корнійчук), рецептивний аспект проблеми довго не ставав предметом спеціального дослідження, а згодом увага зверталась переважно на генетико-контактні зв'язки при вивченні творчості поетеси (Л. Аврахова, Ю. Денисюк, І. Журавська, М. Соколянський, Л. Шаповалова); подавалась інформація